

FORRÁSKÖZLÉS

Feljegyzés a Veszprémi Református Eklézsia történetéhez¹

Az írás közreadásának a célja: olyan forrás közlése az olvasóval, melyet már részleteiben ismerhet, több kiadvány is jelölte, mint hivatkozási alapot. Felhasználtak, egyes mondatait, részleteit idézték, de sajnos több esetben nem kellő alapos-sággal tisztázták a benne foglaltakat. Ahogy azt Pálffy Géza egyik közleményében is megjegyezte: a sorozatos hiba – mint a várkapitány-helyettesek személye – a veszprémi református egyház történetének első feldolgozójától, Thury Etelétől ered (bővebben lásd: 39. számú jegyzet). Ezt a hibát ezután több publikáció kritika és változtatás nélkül átvette (esetenként fokozta, mint például KARACS 2014.).

Az itt közölt jegyzetek többsége nem a korábbi, esetleges tévedések ismertetése, mint inkább a nem kellően ismert események, személyek bemutatása, az ellentmondások feloldása és magyarázása – természetesen egy lábjegyzet terjedelmének megfelelően. Így például nem tértem ki – bő lábjegyzettel – a kor egyik lényeges eseményére, amikor 1674-ben a pozsonyi vértörvényszék működése nyomán magyar prédikátorok is nagy számmal jutottak a nápolyi gályákra, vagy Bátorke-szi István prédikátor élettörténetére, fogságára. A téma iránt érdeklődő olvasó bő irodalmat talál, válogathat közülük. Ugyancsak nem részleteztem a dunántúli és ezen belül a veszprémi református egyház történetét sem, hiszen azt már többen megtették és a rendelkezésre álló irodalom szintén bőséges. Ennek megfelelően nem tartottam szükségesnek, hogy a témával kapcsolatos – akár korábbi, akár a legújabb – kiadványokat, mint ajánlott irodalom felsoroljam. A szöveg végén csak a felhasznált irodalmat jelöltem.

A forrásközlésnek ugyancsak nem volt célja, hogy azt felhasználva egy terjedelmes publikáció készüljön. A hangsúly Pap Gábor írásán, összeállításán van, hogy azt az érdeklődő olvasó teljes terjedelemben, változtatás nélkül olvashassa. Az idézett szöveg – regisztráció után – elérhető, olvasható és letölthető a Family-Search.org internetes oldaláról.

¹ Református egyház, Veszprém, vegyes anyakönyv. I. kötet: kereszteltek: 1633–1655; 1655–1675; 1710–1717. Házasság: 1614–1663; 1711–1716. A feljegyzés a kötet utolsó oldalain, Pap Gábor által leírt oldalak befűzésével olvasható a 469–482. oldalakon. A jegyzeteket készítette dr. Földesi Ferenc. A közölt szöveg olvasható és letölthető: <https://www.familysearch.org/ark:/61903/3:1:939K-B83D-13?i=249&cat=101591> 250–257. képkocka

A veszprémi reformata Szent Eklézsiához tartozó, ezen régi matricula² rendbeszedése, lapjelölés és bekötötetés végett az eklézsiái³ gyűlés által reám bízva lévén, miután eleitől fogva végig szorgalommal átolvastam, lapoztam s bekötöttem, e következőket megjegyezni méltónak tartottam.

Ezen matrikulának a kereszteltekre nézve is az 1614-ik évbe kellett kezdetét venni, mivel a házasultak jegyzéke is akkor veszi kezdetét, s ahol a születettek már hivatkozva is vagyon. De hogy bizonyosan akkor kezdődött, időről időre a levél szélén minden 10-ik született gyermek után látható számból ki lehet venni, hogy eleitől fogva hányadik gyermek, amelyik megkereszteltetett. Ebből lehet azt is tudni, hogy 1633-ik év utoljái 820 gyermek lett megkeresztelve, mivel pedig a kereszteltek jegyzéke csak 1634-től kezdődik, az előtte való levelek pedig, melyek összesen 20 esztendőket tesznek, kiszaggattatván 726 megkeresztelt hibázik. A lapozást is itt kezdettem az egész matrikula térszen⁴ 468 lapokat. Rendbe véve pedig hibázik ezen matrikulából

¹ször Az 1614-től fogva 1634-ig a kereszteltek jegyzéke egész 20 esztendő – ki lévén szaggatva.

²or A 172-ik és 173-ik lapok között, vagyis az 1620-ik dec. 1^őétől 1623-ik nov. 1^őéig csaknem 3 esztendő hibáz a házasultak jegyzékéből, ki lévén szaggatva.

³or A 180-ik és 181-ik lapozás között, vagyis az 1630-ik május 15^{ét}ől november 26-ig ki van szakasztva.

⁴er A 240-ik és 241-ik lapozás között 1658-ik febr. 26^{át}ól 1659-ik febr. 2^{áig} a házasultak jegyzéke ki van szakasztva

⁵or A 272-ik és 273-ik lapok között az 1655-ik február és március hónapoknak, ennek eleiből, annak utoljából több kereszteltek hibáznak, ki lévén egy levél szakasztva.

⁶or A 388-ik és 389-ik lapozás között hibáz 1670-ik június hónaptól fogva 1673-ik március 19^{éig} a kereszteltek jegyzéke ki lévén szaggatva.

6/a^{szor} 390, 391 között hiányzik 1673. X. 15 – 1674. III. 20.

⁷er A 396-ik és 397-ik lap között 1675-ik március 1-ső naptól 1710-ik március 30-áig a kereszteltek jegyzéke hibáz, ki lévén egész 35 esztendő szaggatva.

² Anyakönyv (lat. matricula, liber paroecialis): hivatalos plébániai jegyzék a hívekről.

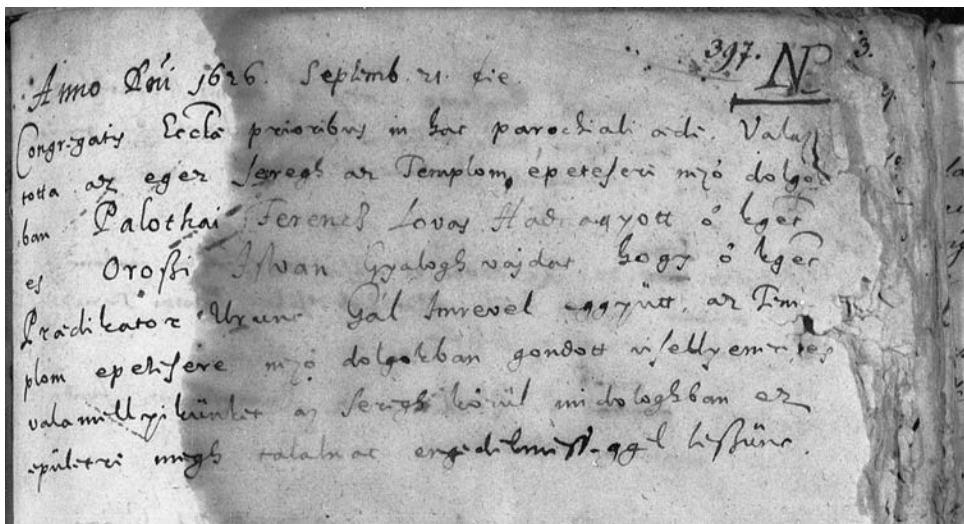
³ A magyar protestáns népnyelvben gyülekezet, egyházközség, ill. a parókia és annak jövedelme.

⁴ A közölt és a Pap Gábor által készített feljegyzést betűhíven közöltem. Változtatást csak ott tettem, ahol azt a ma használatos helyesírási szabály megkívánta, illetve a szöveg jobb megértését szolgálta. A feljegyzésben említett személyek neveit abban a formába közöltem, ahogy azt a szakirodalom jelenleg használja. Megtekintve a már bekötötött anyakönyvet és a feljegyzéseket, látható, hogy Pap Gábor feljegyzései összegzett észrevételek, bizonyos adatokat nem választott szét. Így összegezve olvasható pl. a várvédő katonaság névjegyzéke, vagy az eklézsia létszáma és a lakosság-szám.

⁵ A lap aljára ceruzával beszúrt megjegyzés.

Ezen matrikula a híres Rákóczy zűrzavaraiban Veszprém várának és városának Heiszter generális által lett lerontása és elpusztítása alkalmával elveszett és 1710-ik évbe találatott meg, mit Deák István az időbeli prédikátor megjegyez.

Megmutatja ezen matrikula azt, hogy Veszprém Vára és városa mindjárt a reformáció kezdetén egyéb magyarországi helyekkel nyomba reformálódott: mert 1614-ik évbe s így a reformációnak Németországban lett születése után 97 esztendőre, már Veszprém városába a reformátusoknak oly virágzó ekléziájuk volt, hogy két rendes papjaik voltak, az egyik majd mindig szuperintendens⁶ volt. Melyik esztendőben kezdődött Veszprémben reformált eklézia, mikor épült az első templom, tudni nem lehet. Hanem azon várbeli templom, mely 1627-ik évben épült, már a második templom volt: mert midőn azt építeni kezdték a Zichy Pál⁷ győri vicegenerális és veszprémi főkapitány azt tudakozza levelében, hogy az újonnan építendő templom minő funduson akarják építeni, mely azt magyarázza, hogy ezen templomépítés, vagyis 1627-ik év előtt már kellett egy régibb templomnak lenni.

Részlet az anyakönyvből, ahol a gyülekezet határozata olvasható a templom építéséről, valamint Palothay Ferenc és Oroszi István megválasztásáról

⁶ Szuperintendens: a magyar protestáns egyházakban az egyházkerületeket vezető, választott lelkész. A szuperintendens a megyéspüspök megfelelője. A legutóbbi időkből protestáns püspök.

⁷ Zichy I. Pál (fl. 1598–1638), győri alvárnagy, veszprémi várnagy. Zichy I. György (1548–1604) és sávolyi Jóna Ilona fia, felesége csábi Csáby Sára volt.

Ezen régebbi templom hol lehetett, azt sem tudhatni, hanem 1614-iki Pathai István püspök és első prédikátora a veszprémi reformátusoknak, ott lakott, hol most a Vármegye Háza⁸ napnyugati északi széle vagyon. Dél napkelet felé a második pap, azután az oskolatanítók és az oskolák kiterjedvén parókiális fundusuk,⁹ a mostani Vigyázó Torony¹⁰ délnyugatról kerítvén a bástya, s így az 1627-ik évbe és Szabó Miklós lovas hadnagy által testamentomba¹¹ hagyott funduson épült újabb, vagy második templomnak ott kellett épülni és lenni, mely most a Vármegye Háza mellett lévő kanonok lakáshoz kertül használtatik. Falai azok voltak, melyek azon kertnek most is egy részben falai, mert a 342-ik lapon ezt lehet olvasni: „szűnt meg az épület, melynek mintegy negyedrészt kü rakásában építettük volt meg az bástya felül.”

Itt megjegyzem, ez időtájban élvén ama reformátusból római katolikká lett Pázmán Péter esztergomi érsek, a reformációnak legkártékonyabb ellensége, honnan mintegy központból széjjel kiáradott vallásbeli üldözés miatt ezen újonnan épített templomunk sem épülhetett fel akadály nélkül. Mert 1627-ik szeptember 30-án kezdődött az új templom fundamentomának ásása, október 17-én, s így 18 nap múlva Körtvélyesi István¹² r. katolikus kapitány által történt árulkodásra Zichy Pál¹³ veszprémi főkapitány,¹⁴ a generális vagy király képinek¹⁵ meghagyásából a templomnak addig való építését elhagyatni parancsolja, míg nem arról, minő funduson akarják építeni és mi formába akarják építeni, nem informálják. Azt is hozzá teszi leveléhez, hogy az információt deákul írássék: mert nincs a király képivel most Bécsben magyar sekretarius. Ezen levére megírta a veszprémi lovas és gyalog vitézlő sereg, hogy mi formában és mi

⁸ A török idők elmúltával a megyegyűlések egyre gyakrabban kerültek Veszprémben megrendezésre, így megszületett az állandó Megyeháza építésének igénye. Ehhez Padányi Bíró Márton püspök a külső várban adott telket, s itt 1754–63 között megépült az első székház, valószínűleg Tietharth József neves helyi kőműves tervei szerint. Ez ma Vár utca 19 a Megyei Bíróság épülete.

⁹ Plébánia telke

¹⁰ Vagyis a mai Tűztorony.

¹¹ Végrendeletében

¹² Körtvélyessy István 1627. febr.–1638. ápr. között volt veszprémi főkapitány Zichy Pál utódként. PÁLFFY 1998. 122. Körtvélyessy István várkapitányról lásd KARACS 2014. 49–60. A publikációban hibásan szerepel a vicekapitányok felsorolása (55. oldal), dacára annak, hogy a hibára Pálffy Géza – egyébként a tanulmányban is idézett művében – már felhívta a figyelmet.

¹³ Zichy Pál (fl. 1580 körül–1638), előbb győri hadnagy, majd a veszprémi vár kapitánya (1616–1621, 1622–1626) végül hűségéért 1626-tól a győri végvidék vicegenerálisa. Zichy Pál 1626–1638 között győri végvidéki főkapitány-helyettes (vicegenerális) volt. A győri vicegenerális posztján Körtvélyessy István váltotta Zichy Pált, de csak egy évre, 1639-ig. PÁLFFY 1997. 257–288.

¹⁴ Zichy Pál haláláig – győri végvidéki vicegenerálisi tiszte mellett – névleg még viseli a veszprémi főkapitányi tisztséget és megkapja az azért járó fizetést. Ugyanekkor győri főkapitány-helyettesi zsoldját utódja, Körtvélyessy István, a tényleges veszprémi kapitány kapja. PÁLFFY 1998. 121. 11. jegyzet. A veszprémi vár főkapitányi és főkapitány-helyettesi posztokról lásd: PÁLFFY 1998. 91–188.

¹⁵ Vagyis III. Ferdinánd képviselője (helytartója).

funduson t.i. Szabó Miklóstól testamentomba hagyott nemes telken (Curián) építik és hogy sem a végháznak, sem más házaknak ártalmára nem fog épülni. Erre az építést tovább folytatták. Hanem Körtvélyesi István a már nevezett vicekapitány¹⁶ két kapust, úgymint Varga Lászlót és Gyalodi Lőrincet tömlöcbe záratta azért, hogy a templom építéséhez murvát engedtek behozatni. Ekkor félbe maradt az építés, hanem 1628-ik május 12-én a király képe Győrbe jövén, Palothai Ferenc[nek]¹⁷ lovas hadnagynak, mint hozzá küldött követnek közbenjárására megengedte az építést oly formán, hogy a több házaknál magasabb ne legyen, és két héjazatra legyen. Ezen engedelemre 1628-ik június 5-én ismét elkezdték építeni, s november 17-én már a fenyőgerendákat is felrakták. Ennek látása ismét nyugtalanítván a többször említett Körtvélyesi Istvánt, már ekkor főkapitányt, a király képihez újra Győrbe menvén, s azon szín alatt, hogy a veszprémiek nem az engedelem szerint építettek, azt balul informálta. Melyre utóbb a király képitől jött oly forma levél, hogy vagy ő, vagy ha ő, mint főkapitány otthon nem volna, Tállay György vicekapitány bontsa fel a levelet és akadályozza az építést, s így az építés tökéletes befejezése ismét akadályoztatott.

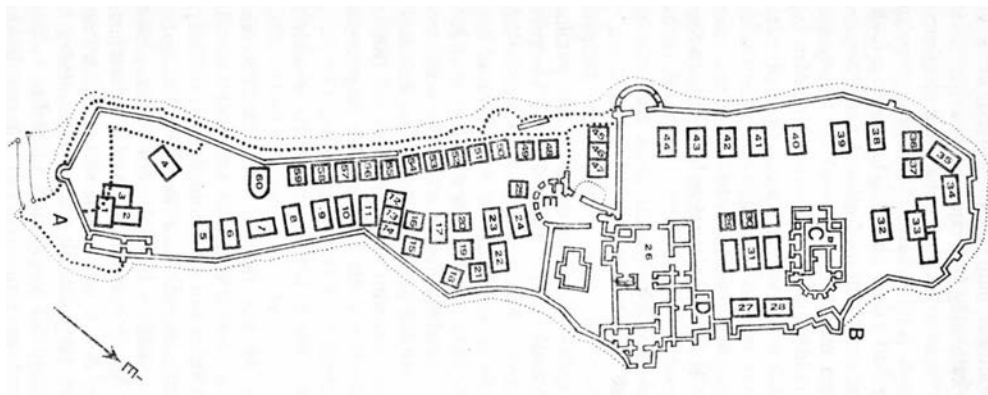
Ily többféle mesterkedések és keresett akadályok által gátoltatott több ízben ezen templom felépítésében a veszprémi végvár lovas és gyalog vitézlő serege. Mivel ezen templom építésénél mindenkor a katonaság fordul elő, megjegyezni szükséges, hogy az egy főkapitányon kívül minden vicekapitányok, lovas hadnagyok, kik 50 lovas, vajdák, kik 50 gyalog katonáknak voltak tisztjeik és az egész katonaság reformátusok voltak. Tisztjeik és az egész katonaság reformátusok voltak, s így reformátusok voltak azok, kik ezen Veszprém Várát, magát a várost visszavették a töröktől és megoltalmazták. Megláthatni ezt több helyeken ezen matrikulában, hol ezen templom dolgában rendelkezés vagy legfőbb helyre folyamodás nyújtatik, mindég úgy írták alá magukat, hogy Veszprém Végváranak lovas és gyalog serege (Exercitus praesidu Veszprem equesoris et pedestris ordinis) nem csak, hanem folyamodásukra is főkapitánytól ily külcímmel jött a levél: „*Nemes Nemzetes és Vitézlő Uraknak Ő Cs. Kir. Felsége Veszprém végvára fő és alkaptányának, lovasság vezéreinek, vajdáknak és a többi lovas és gyalogrenden lévő katonaságnak, az Uraknak és Barátaimnak*”. Ezek is, de még az is, hogy midőn a templom építésére kőműveseket fogadtak, a szerződést is úgy kezdték el írni: „*Szegődtünk meg az Veszprémi Vitézlő Sereg templomának köbül való rakásátul és págimentomának¹⁸ megöntésétől*”. Továbbá a templom építésére kinevezett uraknak ily hangzatú megbízó, részint maguk lekötelezési levelet adtak: „*Vallotta az egész Sereg az templom építésére néző dolgokban Palothai Ferenc lovas hadnagyot és Oroszi István vajdát Gál Imre prédikátorral együtt, hogy valamelyikköjüket az Sereg közül mi dologban az épületre megtalálják, engedelmességgel lesznek.*”

¹⁶ Körtvélyessy ekkor nem vicekapitány (főkapitány-helyettes), hanem a Veszprémi Vár főkapitánya.

¹⁷ Később vicekapitány.

¹⁸ Padló, padozat

Mi módon hajtattott a templom építése végbe, többé semmi nyomdoka nincsen, hanem mivel Tóth Ferenc püspökök életéről írt könyvbe Gál Imre veszprémi papról, ki szuperintendens is volt a 107-ik lapon azt olvasni, hogy 1629-ben Veszprémben, a várban egy pompás templomot építtetett, két évek alatt az egész építés befejeztetett. Ennyiből áll a veszprémi reformátusok második temploma, mikor történt építésének előadása, mikor múlik el utóbb, meglátjuk.

Veszprém várának alaprajza a XVII. században.

*A külső várban az 59 számmal jelzett ház: Református paplak és iskola.
60. számmal jelzett: Reformátusok temploma. Forrás: VERESS D. 1983. 204.*

Valamint az első templomának építési idejére rá menni nem lehet, úgy reformata eklézsia is itt mikor alakult először, egész bizonyossággal meghatározni nem lehet, hanem a körülállásokból¹⁹ annyit ki lehet hozni, hogy a reformáció kezdetén Török Bálint, ki 1526-ba már Kálvin tudományát követte és minden jószágaiban, úgymint Pápán, Balatonmellékin, Veszprém és Somogyságban, hol többnyire minden várak ötet uralták, Kálvin tudományát taníttatta és virágoztatta. De másrésről a reformáció kezdetében a dunántúli mostani szuperintendens két szuperintendencia, úgymint Komáromi és Veszprémi Szuperintendencia lévén, az utolsóba, vagy Veszprémibe, 1557-ik évben Huszár Gál volt a szuperintendens, ha pedig Veszprém már akkor reformált hely nem lett volna, Veszprémi Superintendetiának el sem is neveztetett volna. Ekképpen Veszprémben nyomban a reformációnak Magyarországra lett bejövetelekor reformált eklézsia alakult, s nem soká oly virágzó eklézsia is lett, hogy bár a stola fizetés²⁰ szem előtti tartása végett vezetettek, még is van oly év, melyben 150 és több

¹⁹ Körülményekből

²⁰ Stólapénz: Az egyházi szolgálatok (szentmisék, esketés, temetés) alkalmával fizetendő díj.

is megkereszteltetett 37 s 40, sőt ennél több esküdtető is volt, mely megmutatja, hogy az akkori reformált eklézsiának 5-6000 lelkekből álló eklézsianak kellett lenni.²¹ Felvén pedig a népesedés haladását, midőn Veszprém városa jelenleg 13 000 lakost számlál,²² könnyen irányozni lehet, hogy ez előtt majd harmadfél századdal mindazon várbeli vitézlő sereg, kik urai voltak Veszprémnek, mind a várallyabeliek (suburban), kik amazoknak szerződéses mesteremberei, majorbeli cselédjeik és egyéb lakosok is voltak, reformátusoknak kellett lenni, vagy semmi, vagy igen csekély római katolikus tarthatta lakását Veszprémben.

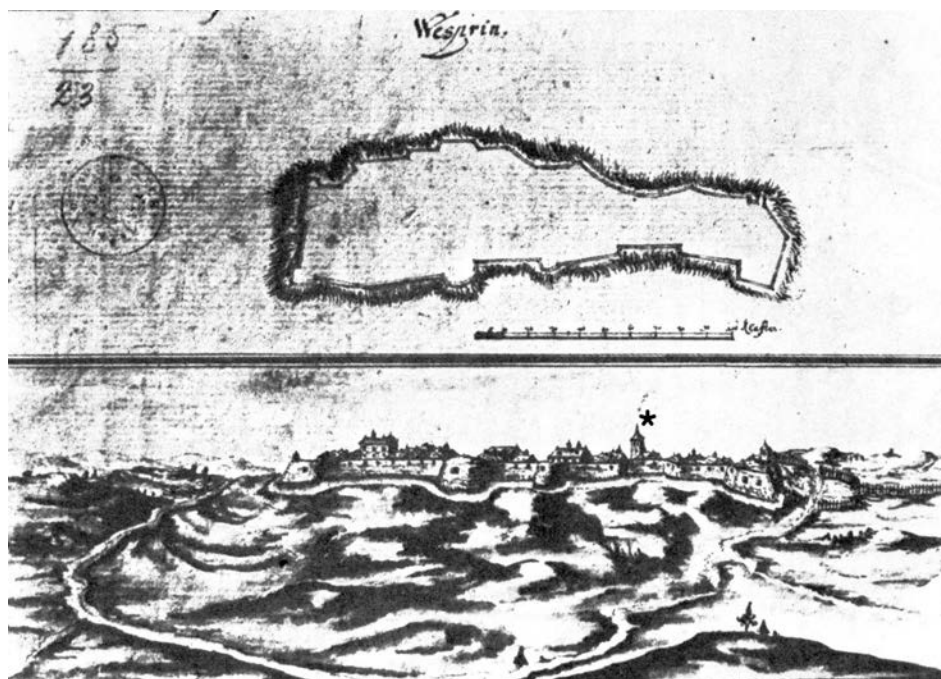
Ily virágzó állapotba lévén eklézsiank egész Rákóczy revolútiójáig, midőn a pártütésnek színe alatt vallásbeli üldözés kapott lábra, mely valamint máshol, úgy Veszprémbe is keresett okokkal gyakoroltattott ily pártütés színe. De valósággal a vallásbeli üldözés cselekedtette azt is, hogy 1694 táján a veszprémi eklézsia egyik lelki pásztorát, Hodosi Sámuel elfogatták és az esztergomi tömlöcbe zárták. Itt és ekkor hanyatlani kezdett hitünk és eklézsiank, ily állapotba sínylődött egész 1710-ik május 17-ig, midőn gróf Heiszter generális²³ oly parancsolatot adott ki, miszerint az Isteni

²¹ Az 5-6000 fős eklézsi-létszám – ami nyilván része lehet a város összlakosságának – erősen túlzó. Hungler József számításai szerint – figyelemmel a már idézett 1696-os összeírásra – a város XVII. század végi lakosságát 3000 fő körülire becsüli, megemlítve, hogy Mohács előtt ez a városi létszám 2500 fő lehetett. HUNGLER 1986. 152. o. Veszprémi vár lakosairól, házairól lásd VERESS D. 1983. 202–205.

²² Acsádi Ignác az 1720-as évben Veszprém lakosságát 3500 főre teszi. 1850-ben Veszprém lakosság-száma Fényes Elek szerint 12 863, míg az osztrák népszámlálás adatai alapján 10 468 fő volt. Lásd: KOVÁCS 1936.

²³ Sigbert Heister osztrák tábornagy 1646-ben Kirchberg an der Raabban (Steiermark) született. Apja, Gottfried Heister az osztrák birodalom udvari haditanácsának alelnöke volt. Heister 1683-ban részt vett Bécs védelmében. Bátorságáért 1686-ban vezérőrnaggyá nevezték ki. 1687-ben harcolt Erdélyben az Oszmánok ellen. 1689-ben a balkáni hadjáratban. Zentán 1697-ben az osztrák hadsereg jobbszárnyát vezette. 1703-ban a haditanács alelnöke lett. A következő évben az udvar Heister Magyarországra küldte, hogy a Rákóczi-féle felkelést a Dunántúli vidéken letörje. Bruckból kiindulva, a Fertő mellékén Károlyt visszaszorította, Győrt és Pápát bevette és Komáromnál átkelt a Dunán, ezután Bercsényit szorította vissza a Vág mögé. 1704-ben az udvar ismét a Dunántúlra küldte, ahol május 24-én hajnalban Csikvárott Esterházy Antal és Babocsai hadait szétverte. Heister ezután a felgyújtott Veszprémet katonáinak martalékul hagyta, a katonák még a székesegyház kincseit is elrabolták. Mikor Heister Veszprémből Győr felé vonult Forgács Simon Koronczónál június 13-án megtámadta, azonban késlekedése folytán csatát veszített. Határtalan gőgje és büszkesége miatt a többi császári vezér sem szívelte Heister. 1705-ben az udvar Magyarországról visszahívta. 1708-ban újra megbízást kapott, hogy a felkelők ellen harcoljon. Augusztus 4-én mérkőzött meg Trencsén mellett Rákóczi Ferencsel, mégpedig újra győztesen. Érsekújvárt ellenben eredmény nélkül ostromolta. 1704. jan. 22-től 1705. máj. 10-ig, majd 1708. márc. 30-tól 1710. szept. 26-ig a magyarországi császári csapatok főparancsnoka, 1704. jan. 30-tól feldmarschall. Pénzügyi vagyona lehetővé tette számára, hogy uralmat vásároljon szülőhelye, Kirchberg felett. 1704-ben a falu egykori urai által építtetett romos erődtímenyt lebontotta, és egy hangulatos palotakomplexumot épített, amelyben lakott. 1716-ban ismét Szavojai Jenő herceg alatt szolgált a

tiszteletnek [Istentisztelet] a Várba való tartását tilalmazza. Május 27-én öröklet állítatott és megparancsolta, hogy paposkola-tanító s deák két óra alatt kitakarodjanak a Várból. Másnap, vagyis május 28-án változtatta oly módon, hogy a pap maradhat ugyan, hanem a többiek mind kitisztuljanak. Május 30-án a templomtól elrendelte ugyan az öröklet, hanem az ajtaját bepecsételtette és az oskolákba katonákat szállította.

*A veszprémi Vár alaprajza és képe nyugati irányból (1667 – Karlsruhei gyűjtemény). A *-al jelölt torony az egykori Szent Lélek templom helyén 1627–29-ben felépített református templom tornya. Forrás: VERESS D. 1983. Függelék.*

Ily erőszakos tettek tapasztalására felküldötte a veszprémi reformált eklézsia Bécsbe Szentiványi Pétert, de aki onnan kegyelem helyett keményebb rendeletet

fellángoló török háborúban, először a Bánátban és 1717. augusztus 22-én a győztes belgrádi csatában, amelyben fiát megölték. Néhány hónappal később 1718. február 22-én hunyt el kirchbergi kastélyában. A helyi plébániatemplomban temették el. A Heistergasse nevét Bécsben kapta 1876-ban. Négyyszer kötött házasságot, de csak első felesége, Anna Maria von Zinzendorf házasságából született gyermeke. Fia, Johann Albert is tiszt lett. Forrás: <http://1697.rs/en/oldal/6/sigbert-heister> és HACKENAST 2005. 184.

hozhatván azon magyarázatok mellett, hogy mivel Veszprém végvár már megszűnvné lenni, a templom és mely a várbelieké volt, elfoglaltasson és Veszprémnek egyéb privilégiumai is megsemmisíttessenek, s újra megparancsoltatott, hogy a reformátusság a Várból kiszorítottasson. Hozzá jövé azon környüállás is, hogy augusztus hónapban a pestis kiütvén, ebbe először is bizonyos Kajári Ferenc nevü deák halván meg, mint pestisesek tüstént kiszorítottak. S így augusztus 14-én nem lévén semmi helye a veszprémi reformátusságnak, hol Istenét imádhassa, Losonczi Farkas János pusztafundusán az ég alatt tartották az Isteni tiszteletet. Az akkori prédikációinak alapigéje volt Máté VIII: 20-k verse „*a rókáknak barlangjok vagyon és az égi madaraknak fészkek, de az embernek fiának nincsen fejét holott [hová] lehajtsa.*”

Ekképpen megszűnvné az Isteni tiszteletnek rendes tartása református társaink Vámosra [Nemesvámos] kénytelenek voltak templomba járni, mindaddig, míg 1711-ik október 7-én gróf Czinczendorf²⁴ főkommandánsnak a haditanácstól Ófelsége meghagyásából nem jött olyan értelmü parancsolat, miszerint a veszprémi kálvinistáknak a templomát, paplakát és oskoláit azon formában, mint a magyar revolúció előtt bírták, adassa vissza. Mely parancsolat következtében, bár akkor is számtalan sürgetések után a nevezett kommandáns visszaadta ugyan, de csak a templomot, melyet addig magazinnak [raktárnak] használtak.

1711-ik november 19-én és 20-án kitisztítottván, rákövetkezett vasárnap, mely akkor november 22-ére esett, újra felszenteltetett. A felszentelő prédikációt mondotta Deák István, akkori prédikátor. Alapigéje volt Sámuel II. könyv, 2. rész 15. 25. és 26-ik versei. December hónapban az oskolákat is visszanyerték, hanem a paplakba három piaristát helyeztettek, kik rákövetkezett télen át ott tanítottak. 1712. március 20-án megérkezvén a főkommandáns²⁵ Veszprémbe, másnap mindennek 15 nap alatt való visszaadását megparancsolta. Április 5-én a maga jelenlétében vissza is adatott

²⁴ Zinzendorf, Ferdinand von Gr. (?–1728.) a Lausitzból származó, de jelenleg már kihalt Zinzendorf-grófok egyik sarja. Császári ezredesként 1703. október 16-tól Eger parancsnoka a vár 1705. január 2-i szerződéssel megerősített átadásáig. Ezt követően kuruc hadifogságba kerül, Kassára szállítják. 1706. aug. 9-én a kuruc hadifogságban Rákóczi ki akarja cserélni Fierville-re és Rivière-re, ezért megbízta, hogy írjon ilyen értelmü levelet Heister tábornoknak. Időközben 1707 elején megszökött. Később ő lett Nagyváradnak, a Tisza és Máramaros vidékének is a parancsnoka. 1710 után ezredesi minőségben Érsekújvár, majd 1712. július 2-tól újra Eger parancsnoka [HACKENAST]. Más feldolgozások szerint 1710-ben Veszprém katonai parancsnoka (főkommandáns), és ebbéli minőségében adta át Heister tábornok rendeletét 1710. május 17-én, hogy a reformátusok templomukat adják át. A következő év (1711) június 17-én – mint veszprémi várparancsnok – felszólítja az új főispánt, Volkra Ottót, hogy a várfalakat javíttassa ki. 1712-ben ismét Veszprémbe található, miután személyesen adja vissza az elvett református javakat. 1717. május 4-től már vezérőrnagy és december 4-én személyesen veszi át reformátusoktól az épületek kulcsait és adja át azokat Zádory Mihálynak. HACKENAST 2005. 469–470., LUKCSICS–PFEIFFER 1933. 40., KÖRMENDY 1955. 28., 44. A családról lásd: PAYR 1937.

²⁵ Vagyis Ferdinand Zinzendorf.

mindent. A piaristák tanítványai azonban annyira összetörtek, zúztak mindent, hogy tetemes költséggel lehetett helyrehozni.

Ily vesződségek között visszakapván templomát, paplakát és oskoláit az eklézsia, harangját is elővette, melyet féltvén, föld alá rejtett. Melyet midőn a toronyba felhúzni akartak, gróf Volkra János akkori veszprémi r. katolikus püspök ebbeli szándékokat megtudván, a prépostot és Csik Péter nevű kanonokot az ellentmondásra, vagy ha ez sikertelen lenne, erőhatalommal való gátlására is kiküldötte. De mindegyre semmit is buzgó eleink nem hajtván, aznap feltették és meg is húzták.

1715. dec. utolján ezen harangot a bástyatoronyból, mely alkalmasint a mostani Vigyázó Toronynak gömbölyű része lehetett, levették, s a parókia udvarán lévő pusztára kőfalra feligazították. Ezen haranghoz 1716-ban Budán öntettek egy másikat is, de minthogy a szűk hely miatt meg nem fért, de mint írva van consanter [egyenletesen] nem zengvén, a szentkirályszabadiak kis csöngettyükért elcserélték, de a hely szűk volta miatt azt sem lehetvén húzni, bizonyos Csizmazia Pál kis fiacskája temetésére Szentiványi Péter az ütőjével kongatta.

Ennyi vesződségek után templomuk, paplakjuk és oskolájuk visszaadva lévén, magokat harangokkal is ellátván, azt gondolták református társaink, hogy ezek után csendes lélekkel imádhadják a magok földjén, magok által épített s ezer veszélyek közt megtarthatott templomjokban Isteneiket s nevelhetik oskoláikban gyermekeiket, s mindezeket meghozta az 1716-ik évnél első fele. Azonban amilyen örömmel szemlélté, s tapasztalta mindazt az eklézsia, éppen oly szomorúságot és a veszprémi reformált ekléziának végső elpusztulását hozta meg az 1716-ik évnél második fele, ugyanis:

1716-ik dec. 14-én Szentmiklós Mihály nevű szolgabírónak szállásán, itt Veszprém vármegyei kisgyűlés tartatván, publikáltatott azon királyi parancsolat, melybe a veszprémi reformátusok templomának, paplakának és oskoláinak elvétele, az Isteni tiszteletnek félbehagyása, papnak, oskolatanítónak eleresztése, vagy hivatalaikról való lemondás esetében, mint világiaknak ittmaradhatása, s mindezeknek 15 nap alatt leendő teljesedése megparancsolatik. Ezen parancsolatnak tartalmát gróf Volkra János püspök még aznap Szentmiklós Mihály és Külley Mihály²⁶ szolgabírák által Hosszúfalvy Márton akkori prédikátornak tudtára adta. December 15-én s így másnap az alumnus [növendék] deákok számára ételhordozóktól mind a nagy-, mind a kiskapuban elszedték az ételt, az ételhezókat pedig megverték. Mely rettenetes dolgot Kenessey Péter²⁷ gróf Czinczendorf [fő]kommendánsnak bepanaszolván, érzékenyen előadta, hogy még a halálos rabot sem fosztják meg ételétől, még a kirendelt 15 napot sem várják be, ily törvénytelenység vitetik véghez. Mely előadásra a [fő]kommendáns

²⁶ Külley Mihály 1712-ben III. Károlyi királytól kapott nemesi oklevelet.

²⁷ Kenessey Péter 1682-ben született. Apja Kenessey István, anyja bőnyi Iványos Katalin. Meghalt 1760. ápr. 27-én Szilasbáson (Mezőszilas). Felesége Kutas Erzsébet. Tíz gyermekük született.

Zádori Mihály²⁸ nevű, akkori prépostra utalt, kihez Kenessey Péter szinte elmenvén, mint előbb, úgy ezelőtt is előadta jövedele okát, melyre a prépost azt felelte: „*ám tart-sa kegyelmetek őket szabad, ha mind pástétommal is a praesigált quindenáig*²⁹ – *de Isten engem úgy segéljen* [mely az övéinek ügyöket forgató Isten soha ne segéllye]³⁰ *a quindenán túl se napot, sem órát nem várok.*” Ez a nap volt az 1717-ik év újesztendő napja, melyen a veszprémi reformátusok temploma, paplakja, oskolái végképpen és ingyen elfoglaltattak és vallási gyakorlatok végképpen megszüntetett. Ezen várbeli második templomába a veszprémi reformátusoknak, utolsó Isteni tisztelet tartatott 1716-ik dec. 13-án utoljára prédikált Hosszúfalusi Márton. Prédikációja alapigéjét felvette Apostolok cselekedete XXI: 13. verse: „*Mit miveltek sírván és az én szívemet*

²⁸ Zádory Mihály András Bécsben a Pazmaneum győri növendéke 1692-től. Az intézeti esküt 1692. febr. 10-én tette le. Alszerpappá szentelte Selischevich István zágrábi püspök Bécsben a Szent István-dómban 1696. jún. 16-án, uo. a Mária Magdolna-kápolnában szept. 22-én áldozópappá. Plébános Felsőőrön 1697-től. Fertőszentmiklóson 1705-től. Mint ilyen ue. év aug. 17-én Kenyeriben (Vas m.) Thury Mihály fertőszéplaki plébánossal együtt láttamozta Széchenyi György gr. kötelezvényét, melyet ez 1100 ezüstforint sarcán felül magáról a kurucok fogságából történt kiszabadításakor adott. Győri kanonok, pápai főesperes 1709. dec. 8-tól. A helyi viszonyokat nem ismerő Keresztély Ágost 1710-ben győri várplébánossá tette, ami ellen a káptalan óvat emelt. A plébániát 1711-ig vezette. Keresztély Ágost győri püspök 1711-ben a veszprémi nagypréposti javadalomba segítette be. A veszprémi káptalan teljhatalmú megbízottja 1712-ben a pozsonyi rendi országgyűlésen a káptalani javak ügyében. A veszprémi és sümegi ferencesek meghatalmazottja 1714-ben néhai Kecskeméty Mihály veszprémi nagyprépost hagyatékával kapcsolatban, Zebegényi c. apát 1717-től, káptalani helynök 1720–23-ig, mint ilyen 1721. máj. 21-én tiltakozott a pesti megbízottak határozatai ellen. A veszprémi ferences zárda alapkövét 1722. jún. 8-án tette le. Ue. év dec. 4-én megvette 35 ezüstforinton Csizmadia Ferenc özvegyétől, Kovács Ilonától és gyermekeitől a veszprémi belső várban, a várfal mentén épült házat. 1725-ben, mint nagyprépost, püspöki helynök tanúként szerepelt Acsády Ádám kancellár veszprémi, és ue. év nov., dec. havában Esterházi Imre zágrábi püspök esztergomi érseki előzetes eljárásánál. Pristinei c. püspök 1729-től. Szabady János olvasókanonokkal együtt 1736-ban eskü alatt tett vallomása alapján a káptalan bizonyítja, hogy Volkra O. János püspök a veszprémi püspöki és káptalani javakra és jogokra vonatkozó okiratokat átírás végett önhatalmúlag Győrbe vitte, ahol azokat tűz hamvasztotta el 1718. júl. 15-én a püspök ékszereivel együtt. A káptalan 1739-ben jelentette, hogy Zádory Mihály magas kora és állandó betegeskedése miatt a dunántúli tábla gyűlésein nem jelenhet meg. Acsády Ádám püspök 1739. júl. 18-án Pöstényi Mihály és Szentimrei (Szabó) Ferenc kanonokkal vizsgálatot folytatott le ellene a sok hártás oklevélnek még 1726-ban történt megsemmisítése miatt. A vége az lett, hogy nagypréposti méltóságától megfosztották és a préposti lakból kitették. Utódaul III. Károly király 1740. ápr. 8-án Padányi Bíró Mártont nevezte ki. Meghalt Veszprémben 1741. jan. 14-én. A veszprémi ferences templom sírboltjába temették. Forrás: PFEIFFER 1987. 222–223. Veszprém a prépostot okolta azért, mert azt a jogukat, hogy mindig is szabadságban éltek, nem függték senkitől, nem tudták oklevelekkel igazolni, miután a feljegyzések szerint Zádori Mihály ezeket elégette, vagy bedobatta az árnyékszékebe.

²⁹ elrendelt tizenötön

³⁰ A zárójelben lévő szöveg az eredeti bejegyzésben olvasható. Anyakönyv, 411. o.

kesergetvén? mert én nemcsak megkötöztetni, hanem meghalni is kész vagyok Jeruzsálemben az Úr Jézusnak nevéért.”

Ily csapás és végső enyészet következvén a veszprémi reformált parókiára és eklézsiára, annak tagjai igen nagy részben a r. katolika hitre áttértek, némelyek Szentkirályszabadjára, sokan Vámosra, mások pedig Balaton mellékére elszármaztak, igen kevesen maradtak meg vallásukban és egyszersmind Veszprémben.

Ennek tudása végett feljegyzem azon családok neviket, kik akkor reformátusok lévén R. katolikussá lettek, úgymint: Halasi, Vaszari, Garai, Paczai, Martonfalvi, Végh, Tessi, Fodor, Szakács, Szente, Fejér, Balassa, Bottka, Nádasdi, Rosos, Kapuvári, Boros, Kolmár, Szili, Torma, Bajcsi, Ányos, Südi, Pákozdi, Hajnal, Pernyeszi, Giriszék, Érsek, Tengerdi, Babai, Galambos, Salamvári, Bajzát, Márki, Simoga, Perczel, Küllei, Csomay, Megyesi, Csik, Battyáni, és többiek. Szentkirályszabadjára átmentek Tatai, Simon, Cseh, Rosos. Vámosra: Kajári, Kéri, Saári, Keresztes, Puskajáró, Végbeli, Váczi, Csomai, Dallos. Balaton mellé: Torma, Csók, s többiek. Ily zűrzavarok, tettleges üldöztetések között állhatatosan maradtak a következő, akkor is reformált, most is azon valláson lévők, úgymint Vincze, Zél, Tamási, Tamassa, Roboz, Pintér, Csák, Pápai, Segesdi, Devecseri, Pap, Szarka, Keresztes, Miklós, Vázsonyi, Szinai, Versei, Török, Kenessei, Oroszi, Csirke, Pongrácz, Bajnóczi, Jádi, Csonka, Gombás, Jákói, Lukácsa, s többiek. Ezek azután Vámosra jártak templomba, gyermekeiket is ott kereszteltették egész 1723-ik évi július utoljáig, amikor vagyis 1723-ik július és augusztus hónapok között a vámosi matriculába ezen jegyzés olvasható: „*Hic inhihentur vespremienses per comitatum effere liberos suos ad sacrum baphtisma*”,³¹ miből következtethetni, hogy ezen idő után a Veszprémben maradt reformátusok gyermekeiket a veszprémi plébános által tartoztak megkereszteltetni.

Amennyire ezen matrikulának útmutatása szerint a veszprémi reformata eklézsiának kezdetére s temploma építési idejére felmenni lehet, ki lehet nyomozni azt is, hogy azon időtől fogva kik voltak rendes lelki pásztoraik, úgymint:³²

1^{só} Pathai István, ki először ezen matrikulát is elkezdette. Rohoncról 1614-be hozatott Veszprémben papnak 42 éves korában, ki egyszersmind püspök is volt. Itt volt 1624-ig, akkor Veszprémből Kiskomáromba ment.

2^{ik} Gál Imre 1624-ik évtől fogva 1655-ig Veszprémben jött 29 éves korában, meghalt Veszprémben 59 éves korában. Ez is püspök volt. Ennek idejében másik papja volt a veszprémi eklézsiának Lusaykovits András. Ezt megtudhatni abból, mert a 66-ik lapon, hol ezen Gál Imrének, ugyan Imre fia megkereszteltetik, ezen Lusaykovits András, mint veszprémi pap kereszteli meg. De a 67-ik oldalon a komák között áll Andreas Lusaykovits minister eccleszia.

³¹ Ettől a naptól megakadályozták a veszprémi gyermekek keresztelését.

³² Az itt felsorolt lelkészek bővebb életrajzi adatait, munkásságukat lásd: THURY-HODOSSY 1999. IX. fejezet 44–65.

3^{ik} Gál István, amannak fia, atya helyébe jött Veszprémbe 1655-ben s itt volt 1668-ig. Itt is holt meg. Ez is püspök volt.

4^{ik} Bátorkeszi István³³ 1669-től 1674-ik március 5-éig. Szomorúan tudatja a história, hogy Magyar és Erdély országból, Felség iránti hívtelenség színe alatt, azonban tisztán vallási üldözésből több négyszáz protestáns papokat 1674-ik március 5-ére Szelepcsényi esztergomi érsek előlülése alatt több püspökök társaságában Pozsonyba tartatott ítélőszék eleibe idéztek. Ezek közül 41-en minden koplaltatás, tömlöcöztes, s minden kigondolt kínoztatás mellett is a reformata hit vallásban állhatatosan megmaradtak. A többiek pedig, kik közülük a r. katolika hitre áttértek, szabadon bocsátattak. Amazok pedig, miután egy évig Magyarország több várainak tömlöceiben kínoztattak, gyalog, kettőt összebéklyózva, mezítláb, hajadonfejjel, csapatban, mint a marhák, a kínzásra drágán fizetett katonák által, ostordurrogatások között hajtatván a nápolyi gályákra eladattak. Ezen szerencsétlen papok közül való ezen Bátorkeszi István, ki szinte mint veszprémi pap Pozsonyba idéztetett, s ott az érsek palotájában megvasaltatván, a Berencsi Vár tömlöcébe vitetett. Ott tartatva egy évig és akkor onnan egy mellékajton éjjel kihozatván, az ország határáig kocsin vitetett, hol a többi 40 társával egybejövén velek, ő is elhajatott és a nápolyi gályákra eladatott, itt hagyván szeretett eklézsiaját, feleségét és gyermekeit, hol és mikor holt meg, nem tudhatni.³⁴

5^{ik} Losonczy Farkas János 1673-tól 1702-ig. Ez is püspök volt, és itt Veszprémben holt meg. Mivel pedig ez 1673-ik évbe veszprémi lett pappá, a csak most említett Bátorkeszi István pedig 1674-be vitettek el Veszprémből, ki jön itt is, hogy a veszprémi reformata eklézsianak rendes két papjai voltak, ezt láthatni a 389. lapon a 23-ik sorban, ahol a komák így jegyeztetnek, „*ego ipse*”, az az Losonczy Farkas János: mert a levél fejezetje megmutatja, „*et R. D. Collega Stephanus Bátorkeszi*”.

6^{ik} Hódosi Sámuel, mikor lett veszprémi pappá, bizonyosan meghatározni nem lehet. Hanem ő már a Rákóczi zenebona kezdetén szinte pártoskodás színe alatt, azonban mint kitűnő pap egyedül vallási üldözésből már, mint veszprémi prédikátor úgy fogatott el, és az esztergomi tömlöcbe záratott, hogy ő tiszta és minden vétektől ártatlan apellata az Istenre, lelki esméretére, minden hallgatóinak bizonyására a keresztény vallásra, melyet tanított és amelynek az ilyen dolgok ellene vagynak, mégis csak 1706-ik évbe eresztetett vissza ugyan Veszprémbe, Leopold király parancsolatjára. Ez is püspök volt és 1708-ban tétetett azzá. Azonban nem soká dicsekedhetett ezen hivatalával, mivel a Rákóczi katonái, mind itt, mind Alsóórsön erővel felvitték a katedrara, hogy nekik prédikáljon. Ezért Volkra János veszprémi püspök, használván ellene, az esztergomi tömlöcbe erővel kicsikara reversalist³⁵ Veszprémből kiüzte. S ily formán ártatlan létire eleget szenvedvén, hogy még több bajba ne essen, 1710-ben itt hagyván

³³ Bátorkeszi István veszprémi református lelkészlől lásd RÁCZ 1909. 13–16. o

³⁴ Bátorkeszi István halálát több lexikon 1675-re írja, a halálozási helyének Nápolyt jelölik.

³⁵ Írásbeli kötelezvényt

a veszprémi eklézsiát, püspöki hivatalát és püspökségét, Szikszóra a Tiszamelléki Superintendenciába, mint közpap elköltözvén, még 1723-ig szolgált.

7^{ik} Deák István 1710-ik évtől 1714-ig. Ez volt fősenióri és püspöki helytartó (vikarius) címmel, Veszprémből elment Felsőörsre.

8^{ik} Hosszufalusi Márton 1714-ik évtől 1716-ik év utoljáig, vagyis egész addig, míg Veszprémben a reformátusok eklézsiája megvolt, s még, mint feljebb íram, el nem pusztított.

Végre nem tartom szükségtelennek feljegyezni a veszprémi végvárbeli lovas és gyalog tiszteknek neveiket,³⁶ kik az alatta lévő katonasággal együtt mind reformátusok voltak, s ebből az úgynevezett vitézlő sereg erejét,³⁷ kik Veszprém várát és városát vérrel tartották³⁸ meg, körül-belül ki lehet venni:

Vicekapitányok	Lovas hadnagyk	Vajdák	Zászlótartók	Egyéb tisztviselők
Tállyay György ³⁹	Vincze Gergely	Oroszi István	Nagy Albert	Lakajtártó János pattantyús
Borosgyőri János	Halasi István	Kutszeghi Lukács	Vida Pál	Tessenyi János trombitás
Újvári Mihály	Veszprémi János ⁴⁰	Zente István	Balassa Farkas	Horváth János dobos

³⁶ A várbeli katonai törzset alkották: a Vár parancsnoka, aki szerződéses és pontos utasítással ellátott magyar vagy idegen tiszt volt. Nevezték porkolábnak, kapitánynak, majd főkapitánynak (ő volt a király képe). Alkapitány (vicekapitány, főkapitány-helyettes): a parancsnok segítőtársa és helyettese volt, egyúttal a várbeli gyalogság felügyelője is. PILCH 1933. 253.

³⁷ Veszprém lakosainak névszerinti összeírását lásd TAKÁTS 2002. Ebben az 1696-os összeírás különválasztja a várkatonaságot és a várbeli, valamint a váraljai lakosokat. 94–107. A Vár házairól és épületeiről lásd LUKSICS–PFEIFFER 1933.

³⁸ Pálffy Géza egy tanulmányában írja: Erdélyi Gyula az 1627. évi események ismertetésekor öt veszprémi vicekapitányról beszél („Volt öt alkapitány: Tállyai György, Borosgyőri János, Újvári Mihály, Miskey István és Laskói András.” ERDÉLYI, 1913, 133:1. jegyz.), ami természetesen óriási félreértés. A hiba azonban nem tőle, hanem a veszprémi református egyház anyakönyvének első neves felhasználójától, Thúry Etelétől ered (THÚRY, 1893, 16), s azután a Veszprém történetével foglalkozó munkák zömében megtalálható. PÁLFFY 1998. 24. számú jegyzet. Szerencsés lett volna, ha az idézett művet – THÚRY–HODOSSY 1999 – magyarázó jegyzetekkel jelentették volna meg, így korrigálva a hibákat.

³⁹ Tállyay György 1612. aug. 13. után–1632. dec. 4. előtt volt vicekapitány Veszprémben. PÁLFFY 1998. 133–134.

⁴⁰ Beszprémi (Veszprémi) János vicekapitány 1644. máj–1655. júl 16. között. 1646. ok.–1648. jan után feltételezhetően – mint vicekapitány – ellátja a főkapitányi feladatokat is. PÁLFFY 1998. 135. o.

Vicekapitányok	Lovas hadnagyk	Vajdák	Zászlórtók	Egyéb tisztviselők
Miskey István ⁴¹	Szili Gergely	Bógor István	Horváth Miklós	Horváth Balázs dobos
Laskói András ⁴²	Gál Ferenc	Horváth Balázs	Molnár János	Gerencsér Imre dobos
	Csajági Máté	Boros Mihály		Katona János dobos
	Laskói András	Nagy Gergely		Simon Pál porkoláb
	Palotay Ferenc ⁴³	Meggyesi János		Somogyi János tömlőrtó
	Vincze Jakab	Czepke György		
	Gorup Péter	Vaszari András		
	Palotai N. János	Szűcs Mihály		
	Roboz Benedek	Horváth Ferenc		
		Sörös Mihály		
		Szür Tamás		
		Szabó Márton		
		Ecséri Lázár		

Mint feljebb is érintettem, de ezen matrikula jegyzésiből is ki lehet venni, hogy a hadnagyk 50 lovas, a vajdák pedig 50 gyalog vitézeknek voltak tisztjei, és innen könnyen irányozni lehet, hogy a veszprémi vitézlő református sereg ezer főt rendszeresen meghaladott.⁴⁴

⁴¹ Miskeyről nincs információ, hogy főkapitány-helyettes volt. Veszprémi főkapitány 1650. szept. 15 után –1654. júl. között. PÁLFFY 1998. 127. o.

⁴² Veszprémi vicekapitány 1656. 05. 10–1685. 03. 08. PÁLFFY 1998. 135. o.

⁴³ Palotay Ferenc 1632. dec. 4. után – 1638. júl. előtt veszprémi vicekapitány. PÁLFFY 1998. 134. o.

⁴⁴ A várkatonaság 1000 fő feletti létszámát túlzónak tartom. 1549-ben 32 lovas és 200 gyalogos volt a vár katonai ereje. 1500/1600-as évek fordulóján 200 lovas és 300 fő gyalogos, míg az 1696-os összeírásakor feljegyeztek 3 lovasszázadot, összesen 106 fővel, valamint 6 gyalogszázadot 143 fővel,

Ezek mind azt mutatják, hogy a veszprémi reformátusok eklézsiája hatalmas és virágzó volt, oskolája 1693-ban még öreg deákokat is nevelt. De ellenben azt is mutatják, hogy a gonoszsággal párosult erő mindent megsemmisít. Így múlt el minden, így szunnyadt mély álomba eklézsiánk 1783-ik esztendeig, míg nem az áldott József császár mindenre jót árasztó kegyelme e mostani templom építését megengedte, s vallási gyakorlatunkra szabadságot adott.⁴⁵

Jegyzém Veszprémben május 31-én 1846-ik esztendőben

Pap Gábor⁴⁶

Hódosi Sámuel, ki a 6-ik sz. alatt feljegyezve van és utóbb püspök, és veszprémi pap is volt, 1676-ik évben veszprémi iskola tanító volt, mint láthatni az ezen anyakönyv mellett még most meglévő eredeti okiratokból.

Az, aki fellyebb.

vagyis az összlétszám 249 főt tett ki. SZENDREI 1888. 418. o., PILCH 1933. 246. o., TAKÁTS 2002. 94–101. A felsorolt lovas-hadnagyok és vajdák nem egy időben szolgáltak a várban, mint ahogy nem egy időben töltötték be a beosztást a felsorolt vicekapitányok sem. A harcászati egység kezdetben a 100 főből álló vajdaság volt, ami később 50 emberre apadt. Megjegyzem, hogy az 50–50 fős századok csak ideális esetben voltak meg teljes létszámban. Emellett a várőrség létszáma a mindenkori veszélyeztetettség helyzettől is függött. De még hadiállapotban sem volt/lehetett feltöltve a teljes létszám. Békeidőszakban pedig a költségvetés helyzete is befolyásolhatta az éppen aktuális létszám alakulását. Emellett a gyalogság létszáma békeállapotban kevesebb volt, míg a lovasság nagyobb létszámmal volt feltöltve, hiszen a portyázást, az ellenséges erők gyors megközelítését csak velük lehetett végrehajtani.

⁴⁵ Veszprém, vegyes anyakönyve II. kötet 3. oldalán olvasható az 1783. év kezdetén lévő oldalon: „*Templomunk fundamentuma Istenünk kegyelmességéből a Jézus nevében a Jehovah nagy Istennek, nagy nevének segítségül való meghívásával letéteget anno 1784. die 27. április. Tornyunk fundamentuma Istenünk kegyelmességéből a Jézus nevében, a Jehova nagy neve segítségül való hívásával letéteget anno 1794. die 1. szeptember.*”

⁴⁶ Életrajzát lásd: FÖLDESI 2013. 221. valamint *Vasárnapi Ujság* 1874. szeptember 13. 1–2. o. és *Vasárnapi Ujság* 1895. november 10. 9. o.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- FÖLDESI Ferenc (2013): *Az Alkotmány védbástyái. Az 1860–61. évi Veszprém vármegyei alkotmányos mozgalomról és a Honvédegyletről*. Veszprémi Szemle könyvek 6.
- HECKENAST Gusztáv (2005): *Ki kicsoda a Rákóczi-szabadságharcban? Életrajzi adattár*. Budapest.
- HUNGLER József (1986): *A török kori Veszprém*. Veszprém.
- JAKAB Réka (2014): *Veszprém város 18. századi történeti topográfája*. Székesfehérvár.
- KARACS Zsigmond (2014): Körtvélyesi István veszprémi várkapitány. *Veszprémi Szemle* 2014/1.
- KÖRMENDY József (1995): *Gr. Volkra Ottó ker. János veszprémi püspök élete és munkássága 1665–1720*. Veszprém
- Dr. KOVÁCS Alajos (1936): Veszprém város lakosságának fejlődése és összetétele. *Magyar Statisztikai Szemle*, 1936. május, 5. szám. 371–383.
- Dr. LUKCSICS Pál–Dr. PFEIFFER János (1933): *A veszprémi püspöki vár a katolikus restauráció korában*. Veszprém.
- PÁLFFY Géza (1997): Kerületi és végvidéki főkapitányok és főkapitány-helyettesek Magyarországon a 16–17. században. *Történelmi Szemle*. 1997/2.
- PÁLFFY Géza (1998): *A veszprémi végvár fő- és vicekapitányainak életrajzi adattára (16-17. század)*. Veszprémi Múzeumi Konferenciák. Veszprém a török korban.
- PFEIFFER János (1987): *A veszprémi egyházmegye történeti névtára (1630–1950) püspökei, kanonokjai, papjai*. München.
- PILCH Jenő (szerk.) (1933): *A magyar katona vitézségének ezer éve*. Első kötet. Budapest
- Dr. PAYR Sándor (1937): Zinzendorf és Sinzendorf grófok Sopronban. *Soproni Szemle*, 1937/2. 4–17.
- RAINER Pál (2012): „Igazán fáj a szívem érettek...” (Veszprém Rákóczi-szabadságharc alatti életéből). *Veszprémi Szemle*, 2012/2. 3–19.
- RÁCZ Károly (1909): *A pozsonyi véstörvénysek áldozatai 1674-ben*. Harmadik kiadás, Lugos.
- RÁTH Károly (1863): Zrínyi Péter, Frangepán Ferenc- Kristóf és Nádasdy Ferenc grófok elleni tanuallatás. Győri Történeti és Régészeti füzetek. Győr, 1863. II. kötet, 315–321., 1865. III. kötet, 66–75, 329–341.
- SZENDREI János (1888): Váraink rendszere és fölszerelése a XVI. és XVII. században. Hadtörténeti Közlemények, 1888/1. 86–103. és 416–430.
- TAKÁTS Endre (ford.) (2002): *Veszprém vármegye összeírásai 1696, 1715, 1720*. Veszprém.
- THURY Etele – dr. HODOSSY Lajos (1999): *Jöjj, mondjunk hálaszót... A veszprémi református gyülekezet története*. Veszprém.
- VERESS D. Csaba (1983): *Várak a Bakonyban*. Budapest.